

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ НАБУТТЯ
ТА ПРИПИНЕННЯ ГРОМАДЯНСТВА В КРАЇНАХ ЄС****ADMINISTRATIVE AND LEGAL MECHANISM OF ACQUISITION
AND TERMINATION OF CITIZENSHIP IN EU COUNTRIES**

Огурцов О.П., к.ю.н., суддя,

Окружний адміністративний суд, м. Київ

ORCID ID: 0009-0002-1550-3973

Стаття присвячена дослідженню адміністративно-правових механізмів набуття та припинення громадянства в Європейському Союзі. Висвітлено різноманітність підходів держав-членів ЄС, сформованих під впливом унікальних історичних, культурних та політичних чинників. Досліджуються домінуючі способи набуття громадянства, такі як *jus sanguinis*, *jus soli* та натуралізація, а також їхні різні критерії та процедурні вимоги. У статті детально розглядається, як такі країни, як Німеччина, Франція, Італія та Швеція, застосовують ці механізми, демонструючи інтеграційні виклики та законодавчі відповіді, пристосовані до міграційних та демографічних тенденцій.

У дослідженні проаналізовано законодавчі зміни, спричинені міграційними кризами та безпековими проблемами після 2015 року. Ці зміни демонструють зусилля держав ЄС збалансувати гуманітарні зобов'язання із захисними заходами, про що свідчать жорсткіші процедури натуралізації та анулювання дозволів на проживання. Приклади таких країн, як Франція та Данія, ілюструють, як позбавлення громадянства з міркувань безпеки стало інструментом боротьби з екстремізмом. Обережний підхід Німеччини, пов'язаний з конституційними гарантіями, контрастує з більш агресивною політикою, підкреслюючи спектр національних відповідей.

Дослідження виявило тенденції до гармонізації зусиль на рівні ЄС, спрямованих на стандартизацію законів про громадянство задля підтримання колективної безпеки. Однак принцип національного суверенітету залишається значною перешкодою на шляху до повністю уніфікованої політики. Політика подвійного громадянства в таких країнах, як Франція і Нідерланди, підкреслює необхідність балансування між підтримкою глобальної мобільності та захистом лояльності і зобов'язань держави, розкриваючи складний ландшафт політичних інновацій і стриманості.

У висновках дослідження підкреслюється важливість подальшого аналізу соціальних та економічних наслідків цих законодавчих заходів. Перспективи подальших досліджень включають довгострокові наслідки обмежувальної політики натуралізації та анулювання дозволів на проживання, потенціал двосторонніх угод ЄС, а також роль цифрових інструментів у спрощенні процесів верифікації та інтеграції. Ця стаття є комплексним дослідженням, яке відображає постійну еволюцію громадянства як життєво важливого перетину національної безпеки, інтеграції та ідентичності в ЄС.

Ключові слова: адміністративно-правові механізми, набуття громадянства, припинення громадянства, натуралізація, міграційна криза, проблеми безпеки, національний суверенітет, подвійне громадянство, інтеграційні виклики, колективна безпека, політичні інновації, міграційні тенденції, конституційні гарантії.

The article is devoted to the study of the administrative and legal mechanisms for acquiring and terminating citizenship within the European Union. It highlights the diversity of approaches among EU member states, shaped by unique historical, cultural, and political factors. Investigated are the predominant methods of acquiring citizenship, such as *jus sanguinis*, *jus soli*, and naturalization, as well as their varying criteria and procedural requirements. The article provides an in-depth look at how nations like Germany, France, Italy, and Sweden implement these mechanisms, showcasing the integration challenges and legislative responses tailored to migration and demographic trends.

Formulated within the study is an analysis of the legislative adaptations spurred by migration crises and security concerns post-2015. These adaptations reveal efforts by EU states to balance humanitarian obligations with protective measures, demonstrated by stricter naturalization and revocation procedures. Case studies from countries like France and Denmark illustrate how security-related citizenship revocation has become a tool against extremism. Germany's cautious approach, bound by constitutional safeguards, contrasts with more aggressive policies, emphasizing a spectrum of national responses.

Identified in the research are trends toward EU-level harmonization efforts aimed at standardizing citizenship laws to maintain collective security. However, the principle of national sovereignty remains a significant barrier to fully unified policy. Dual citizenship policies in nations such as France and the Netherlands underscore the balancing act between embracing global mobility and safeguarding state loyalty and obligations, revealing a complex landscape of policy innovation and restraint.

The study concludes by highlighting the importance of continued analysis into the social and economic impacts of these legislative measures. Prospects for further research include the long-term effects of restrictive naturalization and revocation policies, the potential for EU bilateral agreements, and the role of digital tools in streamlining verification and integration processes. This article provides a comprehensive examination that reflects the ongoing evolution of citizenship as a vital intersection of national security, integration, and identity in the EU.

Key words: administrative and legal mechanisms, acquisition of citizenship, termination of citizenship, naturalisation, migration crisis, security issues, national sovereignty, dual citizenship, integration challenges, collective security, political innovations, migration trends, constitutional guarantees.

Актуальність теми дослідження. Актуальність дослідження адміністративно-правових механізмів набуття та припинення громадянства в країнах ЄС зумовлена динамічними змінами у сфері глобальної міграції, проблемами безпеки та зростаючою важливістю інтеграційної політики ЄС. Громадянство слугує фундаментальним зв'язком між особами та державами, надаючи права та накладаючи обов'язки. Зі зростанням рівня міграції, зумовленого економічними, політичними та екологічними факторами, ЄС стикається з безпрецедентними викликами в управлінні політикою громадянства, яка б відповідала як національному суверенітету, так і колективним європейським цінностям.

Більше того, нещодавні зміни в геополітичному ландшафті, зокрема, зростання глобальної напруженості

та загроз внутрішній безпеці, призвели до збільшення кількості справ про позбавлення громадянства, коли країни ЄС оцінюють подвійні пріоритети - захист національної безпеки та дотримання прав людини. Триваюча криза біженців, а також нещодавній приплив мігрантів через конфлікти та економічні труднощі також змушують країни ЄС переглянути свої критерії та процедури натуралізації.

Це дослідження є своєчасним у вивченні того, як різні країни ЄС балансують між цими викликами та їхніми наслідками для регіональної стабільності, інтеграції та соціальної згуртованості. Вивчаючи варіації законів про громадянство та їхні наслідки, це дослідження дає детальне розуміння того, як громадянство функціонує як правовий і політичний інструмент у Європі, відобра-

жаючи еволюцію ідентичності, лояльності та управління в сучасному контексті ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження на тему набуття та припинення громадянства в країнах ЄС відображають складний механізм правових, соціальних та політичних міркувань. Різні науковці та інституції зробили значний внесок у цю сферу, зосередившись на різних аспектах законів і політики щодо громадянства (Софінська І., Яковюк І. В., Сподинський О. О., Гацелюк В. О., Намонюк Ч. І.). З урахуванням досвіду досліджень попередників автор інтегрує багатовимірне порівняння між різними країнами-членами ЄС, висвітлюючи як традиційні, так і сучасні підходи.

Метою дослідження є виявлення подібностей і відмінностей у правовій базі, процедурних вимогах і політичних цілях, які визначають, як країни-члени ЄС надають і позбавляють громадянства.

Основний зміст дослідження. Законодавство про громадянство в Європейському Союзі відображає складне переплетення національного суверенітету та загальноєвропейських цінностей прав людини і свободи пересування. Аналіз адміністративно-правових механізмів, за допомогою яких країни ЄС надають і позбавляють громадянства дозволить виокремити сутність даного інституту в сучасних умовах. Розглядаються як традиційні, так і новітні правові рамки, а також визначаються тенденції, які сформували політику громадянства в Європі у відповідь на міграцію, глобалізацію та зміну політичних ландшафтів.

Набуття громадянства в країнах ЄС регулюється різними способами, які відображають різні історичні, культурні та політичні контексти. Найпоширеніші способи включають громадянство за походженням (*jus sanguinis*), за місцем народження (*jus soli*) та шляхом натуралізації [1]. Кожен з цих способів передбачає певні критерії та правові процедури, які відповідають національним цінностям та міжнародним нормам.

Одним із домінуючих способів є громадянство за походженням. Ця форма є особливо пріоритетною в країнах, де поняття громадянства тісно пов'язане з родоводом і спадщиною. У Німеччині громадянство за походженням дозволяє особам отримати громадянство, якщо хоча б один з батьків є громадянином Німеччини. Це відповідає акценту країни на підтримці міцних зв'язків з родинним та етнічним корінням. Аналогічно, Італія активно застосовує принцип *jus sanguinis*, що дозволяє особам з італійським походженням, незалежно від відстані між поколіннями, претендувати на громадянство.

Інший спосіб - це громадянство за місцем народження, або *jus soli*, хоча його застосування варіюється в різних країнах ЄС. На відміну від безумовного *jus soli*, що застосовується в таких країнах, як Сполучені Штати, країни ЄС зазвичай застосовують більш обмежену версію. Франція надає громадянство особам, народженим на французькій землі, за певних умов, таких як досягнення повноліття після безперервного періоду проживання на території країни. Такий підхід відображає історичну прихильність Франції до інтеграції дітей, народжених на її території, в національну спільноту, балансує між відкритістю та контрольованими критеріями.

Натуралізація залишається загальним шляхом до громадянства в усіх країнах-членах ЄС, при цьому вимоги до неї суттєво відрізняються в різних країнах. Ці відмінності підкреслюють взаємодію між національними інтересами, демографічною політикою та інтеграційними стратегіями. У Німеччині натуралізація вимагає щонайменше восьми років проживання на території країни, знання мови та успішного складання інтеграційного тесту. У 2021 році Німеччина зафіксувала 131 600 натуралізацій [2], значна частина яких припадає на сирійських мігрантів, що свідчить про еволюцію її демографічної та міграційної політики.

У Франції шлях до натуралізації передбачає п'ятирічний ценз осілості, який скорочується за особливих обставин, таких як військова служба або завершення вищої освіти в країні. Заявники також повинні продемонструвати знання французької мови, що підкреслює принципи інтеграції та культурної асиміляції. У 2021 році кількість натуралізацій зростає до 94 000, що відображає стратегічну реакцію Франції на демографічні зміни та приплив мігрантів [3].

Підхід Італії до натуралізації є більш суворим і вимагає десятирічного періоду проживання в країні, а також доказів володіння мовою та культурної інтеграції. Цей процес підкреслює обережну позицію Італії щодо надання громадянства, що відповідає її історичному акценту на збереженні національної ідентичності. Останні дані свідчать, що кількість натуралізацій в Італії зростає, що зумовлено міграційними тенденціями з Північної Африки та Східної Європи, що підкреслює її роль як основного пункту в'їзду для мігрантів, які перетинають Середземне море.

Швеція, відома своїм більш м'яким підходом, вимагає п'ятирічного терміну проживання для натуралізації з порівняно менш суворими інтеграційними вимогами. Така політика відображає прихильність Швеції до інклюзивності та сприяння розвитку мультикультурного суспільства. Шведська влада повідомила про 85 000 натуралізацій у 2021 році [4], що свідчить про послідовну політику прийняття нових мешканців у національне лоно, зберігаючи при цьому баланс соціальної згуртованості.

Окрім стандартних шляхів, деякі країни ЄС запроваджують особливі випадки та механізми прискороженого набуття громадянства. Одним із таких механізмів є громадянство на основі інвестицій, коли особи можуть отримати громадянство, зробивши значні фінансові внески. Мальта пропонує таку програму, яка привернула увагу завдяки своїй відносно прискореній процедурі. Однак такий підхід викликав занепокоєння на європейському рівні, оскільки Європейський парламент поставив під сумнів його наслідки для безпеки та прозорості в ЄС.

Шляхи отримання громадянства біженцями та шукачами притулку - ще один аспект політики ЄС щодо громадянства. Такі країни, як Німеччина і Швеція, пропонують модифіковані процеси натуралізації, які враховують унікальні проблеми, з якими стикаються ці групи. Німеччина, наприклад, пропонує шляхи, які зменшують вимоги до проживання та інтеграції для визнаних біженців, що сприяє їхньому переходу до постійного членства в суспільстві. Політика Швеції також пропонує гнучкі шляхи отримання громадянства для біженців, що відображає її гуманітарну спрямованість і прогресивну позицію щодо міграції.

Ці різноманітні методи набуття громадянства демонструють, як країни ЄС долають складні перетини національної ідентичності, безпеки та демографічних потреб. Кожна система втілює баланс між збереженням цілісності національних рамок і адаптацією до мінливих вимог сучасної міграції та суспільних змін.

Припинення громадянства в країнах ЄС охоплює різні механізми, на які впливають національне законодавство, міркування безпеки та міжнародні стандарти. Ці механізми гарантують, що громадянство, будучи фундаментальним правом, може бути припинене за певних умов. Основні методи включають добровільну відмову від громадянства, примусове позбавлення з міркувань національної безпеки та втрату громадянства через тривалу відсутність в країні.

Добровільна відмова від громадянства є поширеним методом у країнах-членах ЄС, коли особи добровільно відмовляються від свого громадянства, часто для того, щоб отримати громадянство країни, яка не є членом ЄС і не допускає подвійного громадянства. Цей процес вимагає від особи надання доказів набуття іншого громадянства

для запобігання безгромадянству [5]. У Німеччині процес добровільної відмови від громадянства побудований таким чином, щоб гарантувати, що особа легально набула нового громадянства до того, як німецьке громадянство буде припинено. Цей захід спрямований на узгодження з міжнародними конвенціями щодо запобігання безгромадянству і відображає прихильність Німеччини до принципів прав людини.

Примусове позбавлення громадянства зазвичай пов'язане з міркуваннями національної безпеки, коли держава розглядає дії особи як пряму загрозу громадській або державній безпеці. Така політика набула поширення у відповідь на тероризм та екстремістську діяльність. Франція, відома своїми суворими антитерористичними законами, використовує позбавлення громадянства як інструмент боротьби з екстремізмом. У період з 2015 по 2021 рік Франція повідомляла про випадки позбавлення громадянства осіб, засуджених за участь у діяльності, пов'язаній з тероризмом, причому лише у 2021 році було зафіксовано 13 таких випадків. Цей підхід є частиною ширшої контртерористичної стратегії, яка включає законодавчі реформи, спрямовані на захист національної безпеки та дотримання прав людини.

Підхід Німеччини до позбавлення громадянства є порівняно обережним, що ґрунтується на конституційних обмеженнях, які захищають від свавільного позбавлення громадянства. Позбавлення громадянства в Німеччині обмежується випадками, коли йдеться про осіб з подвійним громадянством, причетних до тяжких злочинів, таких як тероризм. У 2022 році німецька влада повідомила про 12 випадків позбавлення громадянства через участь осіб в екстремістській діяльності за кордоном. Правова база для таких дій покликана забезпечити обґрунтованість, пропорційність і відповідність позбавлення громадянства як внутрішньому, так і міжнародному праву, що відображає акцент Німеччини на верховенстві права та фундаментальних правах.

Втрата громадянства через тривалу відсутність є ще одним механізмом, який застосовується в деяких країнах ЄС. Ця політика особливо актуальна для осіб з подвійним громадянством, які тривалий час проживають за межами країни свого громадянства. В Австрії діють спеціальні правила, згідно з якими особи з подвійним громадянством, які проживають за кордоном протягом тривалого часу, не підтримуючи зв'язків з Австрією, ризикують втратити австрійське громадянство [6]. Такий підхід слугує зміцненню концепції активного громадянства та постійного зв'язку між особою та державою. Впроваджуючи такі заходи, Австрія прагне забезпечити, щоб громадянство було пов'язане зі справжніми зв'язками та зобов'язаннями, а не лише з правовим статусом.

Нещодавні тематичні дослідження ілюструють, як ці механізми функціонують на практиці та їхні ширші наслідки. Випадки позбавлення громадянства у Франції щодо осіб, які мають підтверджені зв'язки з терористичними змовами, підкреслюють відданість держави боротьбі з внутрішніми та міжнародними загрозами. Рішення про позбавлення громадянства є частиною комплексної антитерористичної політики, яка включає спостереження, обмін розвідданими та оновлення законодавства. Хоча така практика викликає занепокоєння щодо потенціалу безгромадянства, Франція стверджує, що позбавлення громадянства здійснюється із суворим дотриманням правових рамок і принципів пропорційності.

Законодавчі заходи Данії щодо іноземних бойовиків є прикладом того, як країни адаптують своє законодавство про громадянство у відповідь на нові виклики безпеці. Уряд Данії наголосив на необхідності захисту нації від осіб, які виїжджають за кордон, щоб приєднатися до терористичних організацій і повернутися з небезпечними ідеологіями та навичками. Позбавляючи таких осіб громадянства, Данія прагне запобігти повторному в'їзду потенційно радикально

налаштованих осіб, які становлять загрозу національній безпеці [7]. Ефективність та етичні наслідки цих заходів продовжують залишатися предметом дискусій як у внутрішніх, так і в міжнародних правових колах.

Обмежене, але ефективне застосування Німеччиною позбавлення громадянства підкреслює обережну, але рішучу позицію у протидії загрозам екстремізму. Політика країни відображає збалансований підхід, спрямований на запобігання залученню до тероризму при збереженні конституційних гарантій. Випадки, про які повідомлялося у 2022 році, свідчать про те, що Німеччина, як і інші країни ЄС, розглядає позбавлення громадянства як крайній захід, ретельно зважений на потенційні порушення прав і міжнародних зобов'язань.

Ці механізми припинення громадянства демонструють різні підходи країн ЄС, сформовані унікальними правовими, культурними та безпековими контекстами. У той час як добровільна відмова від громадянства є простою і широко прийнятною, примусове позбавлення громадянства з міркувань національної безпеки відображає значну напругу між захистом держави і дотриманням прав людини. Втрата громадянства через тривалу відсутність підкреслює важливість активного зв'язку з нацією. У сукупності ці політики підкреслюють складний взаємозв'язок між державним суверенітетом, імперативами безпеки та захистом основоположних прав у сучасному управлінні ЄС.

Починаючи з 2015 року, європейська міграційна криза суттєво вплинула на правові реформи та політичні тенденції, пов'язані з громадянством у країнах ЄС [8]. Наплив мігрантів створив як можливості, так і виклики, спонукаючи держави переглянути свої стандарти натуралізації та критерії для позбавлення громадянства. Такі країни, як Німеччина та Швеція, відреагували на це посиленням оцінки безпеки в рамках процесів натуралізації. Німеччина посилила перевірку біографічних даних і запровадила суворіші мовні та інтеграційні вимоги, що відображає прагнення забезпечити внесок нових громадян у суспільну стабільність та їхню відповідність національним цінностям. Аналогічно, Швеція вжила заходів для посилення перевірки біографічних даних заявників, щоб зменшити потенційні ризики для безпеки. Ці зміни в політиці підкреслюють підвищене усвідомлення балансу між гуманітарними зобов'язаннями і міркуваннями національної безпеки.

ЄС намагається сприяти більш узгодженому підходу до громадянства шляхом гармонізації під керівництвом Європейської Комісії [9]. Ці зусилля спрямовані на встановлення спільних стандартів для зміцнення безпеки при збереженні принципів свободи і прав у всіх державах-членах. Європейська Комісія наголошує на важливості узгодження для запобігання розбіжностям, які можуть підірвати взаємну довіру між країнами ЄС. Однак, незважаючи на ці зусилля, зберігаються значні розбіжності через принцип національного суверенітету, який дозволяє державам-членам зберігати контроль над своїми законами про громадянство. Ці розбіжності можна побачити в тому, як такі країни, як Данія і Франція, застосовують різні пороги для позбавлення громадянства з міркувань безпеки, що підкреслює складність досягнення повного узгодження політики на рівні ЄС.

Зростаюче явище подвійного громадянства також спонукало до реформ у кількох країнах ЄС. З посиленням глобалізації та міграції подвійне громадянство стає все більш поширеним явищем, порушуючи питання про лояльність, відданість та юридичні зобов'язання. Франція зробила кроки для вирішення цих проблем, підтримуючи політику, яка дозволяє подвійне громадянство, але з посиленням наглядом, щоб гарантувати, щоб громадяни, які мають кілька громадянств, залишаються відданими французьким законам і цінностям. Це особливо актуально у випадках,

пов'язаних з національною безпекою, де подвійне громадянство може піддаватися більш суворій перевірці під час розгляду питання про позбавлення громадянства.

Нідерланди аналогічним чином переглянули свій підхід до подвійного громадянства, щоб досягти балансу між прийняттям свого багатокультурного населення і дотриманням чітких правових стандартів. Уряд Нідерландів посилив заходи, які підкреслюють відповідальність, пов'язану з громадянством, гарантуючи, що особи з подвійним статусом виконують свої обов'язки перед державою і суспільством [10]. Ці політичні зміни відображають ширшу європейську тенденцію до збереження сильної національної ідентичності при одночасній адаптації до реалій транснаціональної міграції та плинності глобальних зв'язків.

Загалом, ці правові реформи та політичні тенденції свідчать про спільні європейські зусилля, спрямовані на подолання викликів, пов'язаних з міграцією, безпекою та мінливою природою громадянства. Корективи, внесені окремими країнами, поряд з ініціативами на рівні ЄС, підкреслюють постійну напругу між національними пріоритетами і прихильністю до колективних європейських цінностей. Результатом є різноманітні рамки, які відображають складний баланс між інтеграцією, захистом прав і збереженням громадської безпеки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Європейський Союз продовжує стикатися з проблемами

в гармонізації законодавства про громадянство між країнами-членами через принцип національного суверенітету. Хоча Європейська Комісія виступає за узгодження з метою зміцнення колективної безпеки і довіри, зберігаються значні відмінності, особливо в критеріях натуралізації та позбавлення громадянства. Вплив подвійного громадянства також підкреслює напруженість між прийняттям глобалізації і збереженням національної лояльності та безпеки, як це видно на прикладі реформ у таких країнах, як Франція і Нідерланди.

Перспективи подальших досліджень включають поглиблене вивчення довгострокових соціальних та економічних наслідків більш жорсткої політики натуралізації та позбавлення громадянства як для мігрантів, так і для приймаючих громад. Іншим перспективним напрямком є вивчення того, як може розвиватися загальноєвропейська політика і двосторонні угоди для усунення розбіжностей у законах про громадянство, поважаючи при цьому національний суверенітет.

Майбутні дослідження можуть також вивчати роль цифрових і технологічних досягнень у впорядкуванні процесів перевірки громадянства та інтеграції, забезпеченні ефективності та безпеки у світі, що швидко змінюється. Аналіз цих аспектів надасть цінну інформацію для політиків і правознавців, які намагатимуться зрозуміти динамічний взаємозв'язок між національною ідентичністю, громадянством і міжнародними правами людини в контексті ЄС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Софінська І. Конституційно-правове дослідження сучасних способів набуття громадянств. *Вісник Львівського університету*. 2015. № 61. С. 281–288.
2. Germany: Naturalisations of Syrian Nationals Almost Tripled in 2021. *SchengenNews*. URL: <https://schengen.news/germany-naturalisations-of-syrian-nationals-almost-tripled-in-2021/>.
3. Acquisition de la nationalité française – Immigrés et descendants d'immigrés. *Accueil Institut national de la statistique et des études économiques Insee*. URL: <https://www.insee.fr/fr/statistiques/6793254?sommaire=6793391>
4. Sweden grants over 27,000 citizenships to Syrians in 2021. *Anadolu Ajansi*. URL: <https://www.aa.com.tr/en/europe/sweden-grants-over-27-000-citizenships-to-syrians-in-2021/2462491>
5. Яковюк І. В. Громадянство Європейського Союзу: проблеми визначення. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2005. № 9. С. 82–88.
6. Сподинський О. О. Полігромадянство: позитивні і негативні сторони. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 5. С. 33–41.
7. Гацелюк В. О. Припинення громадянства особи внаслідок учинення злочину як захід кримінально-правового характеру *delegereferenda* (у світі закордонного досвіду). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2014. № 4. С. 83–96.
8. Намонюк Ч. І. Міграційна криза як загроза політичній єдності держав Євросоюзу. Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки». КНУ ім.Т.Шевченка, Інститут міжнародних відносин. 2015. № 9.
9. Commission and European Parliament launch Joint Transparency Register to shed light on all those seeking to influence European policy. *European Commission-Press release*. 2011. 1 p. URL: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-773_en.htm .
10. Конституція Королівства Нідерланди від 17 лют. 1983 р. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/netherlands.pdf>.